

І.Р. Бузько, д-р екон. наук, професор

Д.М. Туленінова, аспірант

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РЕГІОН, ПІДПРИЄМСТВО

За умов поглиблення глобалізаційних процесів у поєднанні з відкритим характером економіки та значною експортоорієнтованістю промисловості України виникають принципово нові проблеми у зовнішньоекономічній діяльності на рівні регіону та окремих вітчизняних підприємств, що пов'язані із забезпеченням економічної безпеки на всіх рівнях господарювання. Проблеми економічної безпеки стають вкрай актуальними, бо набувають великого значення саме фактори, пов'язані з глобалізацією, з її впливом на економічний розвиток не тільки держав, але й окремих регіонів та підприємств. Питання забезпечення економічної безпеки стають темами наукових дискусій та причиною стурбованості багатьох підприємців та бізнесменів.

У статті приведений теоретичний аналіз сутності процесу глобалізації у сучасних умовах. Розглянуто та обґрунтовано базові елементи, що формують невід'ємну частину системи управління економічною безпекою на всіх рівнях господарювання (функції, принципи, методи, інструменти).

Ключові слова: *глобалізація, підприємницька діяльність, економічна безпека, загрози, підприємство, регіон, система.*

Постановка проблеми. Однією з основних ознак сучасного розвитку світового господарства є розгортання процесів глобалізації, які суттєво впливають на систему міжнародних економічних відносин, трансформують напрями і визначають тенденції розвитку національних економік, економік окремих регіонів та відображаються на діяльності багатьох підприємств. Високий рівень відкритості й інтегрованості економіки України у світове господарство створює додаткові загрози для ефективної роботи підприємств, що визначають економічний базис окремих регіонів. Відтак формування і забезпечення ефективної роботи системи економічної безпеки підприємницької діяльності на всіх рівнях

господарювання є невід’ємною умовою успішного розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств за умов зростаючої відкритості економіки досить широко розглядаються в сучасній економічній літературі такими вітчизняними науковцями як А.С. Гальчинський, В. Базилевич, О.І. Рогач, Л.Г. Лук'яненко, А.С. Філіпенко, О.С. Власюк, А.А. Чухно, Т.Є. Циба та ін. Наукові здобутки в цій галузі є доволі вагомими. Зокрема, сформованими й усталеними можна вважати захисний, ресурсно-функціональний і гармонізаційний підходи до розуміння сутності економічної безпеки підприємства, кожен з яких розвинений представниками вітчизняних наукових шкіл (О.М. Бандурка, І.А. Белоусова, О.А. Бурбело, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, І.П. Мігус, І.П. Отенко, В.С. Пономаренко).

Водночас, у науковій економічній літературі продовжується дискусія щодо єдиного загальноновизнаного трактування системи економічної безпеки, ціла низка теоретичних, організаційних та безпекодіагностичних питань залишаються не висвітленими та потребують подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення базових елементів та теоретичних засад створення та функціонування системи економічної безпеки підприємницької діяльності в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу досліджень. На сучасному етапі економічна діяльність суб'єктів господарювання знаходиться під суттєвим впливом глобалізаційних процесів.

У науковій літературі можна зустріти різні погляди та трактування щодо сутності глобалізації. Проте досить часто дослідники узагальнюють у єдиному визначенні різні аспекти та розуміють під глобалізацією зростаючу економічну взаємозалежність країн світу в результаті інтернаціоналізації та інтеграції економічного життя, що знаходить своє вираження в становленні глобального інформаційного простору та утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів, капіталу [12].

Одже, саме глобалізаційні процеси значним чином впливають на діяльність суб'єктів підприємництва і відбиваються на стані їх економічної безпеки.

При обґрунтуванні сутності поняття «економічна безпека підприємства» як економічної категорії ряд авторів виходять з підходу, що «базується на захищеності від ризиків, ефективності функціонування,

здатності до розвитку і взаємозв'язках безпеки, життєвого циклу функціонування підприємства» [9, с. 25]. У більш широкому трактуванні під економічною безпекою підприємства слід розуміти такий стан підприємства, при якому забезпечується найбільш ефективне використання всіх видів ресурсів (матеріально-технічних, фінансових, людських, інформаційних тощо) суб'єкта господарювання, який знаходиться у стані перманентного розвитку, для уникнення, послаблення чи локалізації загроз і створення умов для стійкого і стабільного функціонування підприємства, його високої конкурентоспроможності, незалежності й автономії в поточному і майбутньому періодах, що є результатом цілеспрямованого комплексу заходів, зокрема забезпечення оптимальності й ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна і комерційних інтересів [12].

Економічна безпека, як категорія, має комплексний характер, складну структуру з внутрішніми та зовнішніми елементами, через які власне вона проявляється і реалізується. За визначенням Г. Лянного [9], економічна безпека підприємства – це стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізаційних чинників.

В умовах глобалізаційних викликів перспективи діяльності суб'єктів підприємництва будуть суттєво залежати від ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємницької діяльності.

Систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємозв'язану сукупність спеціальних структур, функцій, засобів, принципів, методів і заходів, які забезпечують безпеку підприємницької діяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз [7].

Підприємницька діяльність як соціально-економічний феномен від початку свого виникнення несла у собі фактор ризику в якості невід'ємної сутнісної характеристики, що є відображенням динамічності та непередбачуваності зовнішнього середовища. Тобто, у сучасних умовах глобалізації забезпечення економічної безпеки стає наукоємною та комплексною проблемою, що потребує розроблення нових підходів, здатних забезпечити максимально швидку адаптацію до стрімких змін.

Що стосується безпосереднього компонентного наповнення системи економічної безпеки, то до нього слід віднести функції, принципи, методи, інструменти та відповідні заходи. Даний перелік є базовим та може бути,

за необхідності, доповнений іншими елементами відповідно до цілей та потреб управління.

В основу системи економічної безпеки повинні бути покладені такі принципи:

- раціональність, яка передбачає, що витрати на проведення конкретних заходів із забезпечення економічної безпеки повинні бути співвідносними з їх результатами і не перевищувати можливі збитки та втрати, що можуть виникнути у процесі реалізації подібних заходів;

- динамічність та адаптивність, які передбачають безперервний розвиток та удосконалення системи управління за векторами, що співпадають з напрямками змін у внутрішньому й зовнішньому середовищі підприємства;

- науковість та креативність, які означають, що розроблення й реалізація практичної концепції управління економічною безпекою відбуваються на основі досліджень, реалізованих за допомогою наукового інструментарію з використанням творчого підходу;

- оперативність, яка полягає у забезпеченні своєчасного реагування системи управління на зміну параметрів внутрішнього чи зовнішнього середовища, швидкому проведенні заходів, потрібних для вирішення існуючих проблем;

- легітимність, що передбачає функціонування системи управління економічною безпекою у межах вимог чинного законодавства та відповідно до положень внутрішніх розпорядчих документів підприємства;

- синергетична єдність, яка полягає у досягненні максимально можливого ступеня узгодженості та координованості структурних підрозділів, чия діяльність є об'єктом інтересу або впливу системи управління економічною безпекою задля отримання потужного ефекту від об'єднання їх зусиль при вирішенні конкретного завдання;

- комплексність, передбачає, з одного боку, врахування усієї сукупності чинників, що загрожують економічній безпеці підприємства, а з іншого, забезпечення протидії факторам-загрозам за всіма функціональними складовими економічної безпеки.

Для вирішення завдань, поставлених перед системою управління економічною безпекою, сама система повинна бути здатною виконувати ряд функцій, серед яких:

- аналітична функція, що полягає у визначенні загроз економічній безпеці організації, оцінці їх параметрів з позиції управління ризиками (ймовірність, збиток);

- функція цілепокладання, котра передбачає визначення мети кожного підрозділу щодо забезпечення стану захищеності економічних інтересів підприємства на підконтрольному об'єкті системи;

- функція нормативно-правового супроводу, що полягає в аналізі чинного законодавства у сфері захисту інтересів підприємства та розробці внутрішньої документації нормативного характеру, що регулює безпечний розвиток господарюючого суб'єкта;

- організаційно-адміністративна функція, яка спрямована на формування комплексу організаційно-адміністративних відносин, що входять до компетенції та підзвітності окремих співробітників та дозволяють створити чітку організаційну структуру, стратегічною метою якої є забезпечення економічної безпеки;

- функція планування, яка дозволяє визначити майбутній стан економічної безпеки організації, при цьому планування базується на прогнозних значеннях ключових показників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та визначенні дій з управління станом економічної безпеки в майбутньому;

- обліково-контрольна функція, яка є необхідною для підвищення ефективності управління діяльністю організації та реалізується за допомогою створення та впровадження системи внутрішнього контролю, джерелом даних для якої є управлінський облік.

Хоча запропоновані функції можна вважати універсальними для підприємства будь-якої галузі та організаційно-правової форми, функціональні складники, вочевидь, будуть різнитися залежно від виду підприємницької діяльності. Зокрема, для підприємств машинобудування, що відносяться до наукоємної промисловості, пріоритетними функціональними складниками будуть техніко-технологічний, продуктовий, інноваційно-інвестиційний, інституційно-правовий, екологічний, інтелектуально-кадровий [1].

Особливої уваги потребують методи, за допомогою яких здійснюється формування ефективної системи економічної безпеки. Застосування того чи іншого методу повинно враховувати особливості кожного підприємства, а, отже, можна класифікувати методи, виходячи зі змісту економічної безпеки підприємства, на такі: організаційно-правові, технічні, економічні, фінансові, соціально-психологічні, адміністративні, інформаційно-аналітичні, інституційно-правові, технологічні.

До інструментів, за допомогою яких здійснюється формування ефективної системи економічної безпеки можна віднести такі:

- техніко-технологічні засоби, які передбачають підтримання стану обладнання та використання технологій, що відповідають сучасним світовим зразкам.

- фінансово-економічні засоби, які пов'язані з вдосконаленням продукції і відповідним зниженням собівартості, досягненням ефективності виробництва при найменших витратах, забезпеченням достатнього рівня рентабельності, підвищенням ефективності використання ресурсів тощо.

- правові засоби полягають у законодавчому забезпеченні економічної безпеки підприємства шляхом формування системи актів, які регулюють різні сфери діяльності суб'єктів господарювання;

- інформаційні засоби використовують з метою захисту комерційної таємниці підприємства та оперативного реагування на загрози інформаційного характеру (використання сучасних апаратних засобів захисту від промислового шпигунства, ІТ-аутсорсинг з розмежуванням доступу до критично важливої інформації);

- організаційні засоби, які пов'язані з впровадженням системи підготовки, перепідготовки, ротації кадрів, зі зміною в апараті управління підприємством, з реорганізацією окремих функціональних підрозділів.

Висновки. В основі системи економічної безпеки знаходиться поєднання певних інструментів, методів, функцій, створюваних на базі принципів забезпечення економічної безпеки, що об'єктивно існують як економічні закономірності.

Управління економічною безпекою підприємства є новим науковим напрямом, що виник на перетині багатьох галузей знань, кожна з яких має спеціальний методологічний арсенал. Таке управління апріорі має спиратися на методологічне розмаїття, але попри це, воно потребує упорядкування сукупності концепцій, підходів, теорій, принципів, функцій, методів та інструментів щодо здійснення управління економічною безпекою підприємств у часі та просторі.

Під системою економічної безпеки підприємства, на відміну від традиційно використовуваних тлумачень, у статті розуміється цілісна сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів, реалізацію яких необхідно скеровувати на досягнення певної міри економічної свободи підприємства [10].

Бібліографічний список: 1. Андрейчук У.В. Формування механізму управління економічною безпекою вітчизняних підприємств в умовах сучасного розвитку / У.В. Андрейчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2011. – Вип. 2. – С. 268-277. 2. Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств [Текст] / О.В. Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 трав. 2001 р.) / М-во освіти і науки України; Європ. ун-т. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 49–53. 3. Быкова В.Г. Принципиальные основы формирования механизма управления финансово-экономической безопасностью хозяйственных субъектов [Электронный ресурс] / В.Г. Быкова // Управління фінансово-економічною безпекою: інформаційно-аналітичне забезпечення та конкурентна розвідка (2013 р.). 4. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р., Каркавчук В.В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 386 с. 5. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія [Текст] / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с. 6. Каламбет С.В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі / С.В. Каламбет, В.А. Воропай // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 2. – С. 106-113. 7. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства [Текст] / О.Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 41-45. 8. Ланцман Е.Н. Концептуальные подходы к проблеме обеспечения экономической безопасности организации / Е.Н. Ланцман // Вестник АГТУ. Серия: экономика. – 2010. – № 1. – С. 58-62. 9. Лянной, Г. Система экономической безопасности предприятия [Текст] / Г. Лянной // BOS – журнал о личной и коммерческой безопасно- сти. – 2006. – № 7. – С. 16-19. 10. Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: [монография] / Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. – К.: Либра, 2003. – 280 с. 11. Ляшенко О.М. Ефективність управління діяльністю як ендогенне поле забезпечення економічної безпеки підприємства / О.М. Ляшенко // Економіка. Менеджмент. Підприємство. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 18(І). – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2007. – С. 195–200. 12. Нікітіна А.В. Розвиток теоретичних засад економічної безпеки

підприємства [Текст] / А.В. Нікітіна // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». – 2011. – № 3. – С. 82-85. 13. Стукало А. Глобализация мировой экономики / А. Стукало, Т. Авдеева // Международная жизнь. – 2000. – № 5. – С. 49-56. 14. Хринюк О.С. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи [Електронний ресурс] / О.С. Хринюк, М.Р. Корчовна // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. 15. Шатохін А.Л. Сутність та складові елементи механізму управління економічною безпекою підприємства / А.Л. Шатохін, Т.Б. Ігнашкіна // Бізнес Інформ. – 2014. – № 3. – С. 396-402.

И.Р.Бузько, Д.М. Туленинова. Система экономической безопасности предпринимательской деятельности в условиях глобализации: регион, предприятие. В условиях углубления глобализационных процессов в сочетании с открытым характером экономики и значительной экспортоориентированностью промышленности Украины возникают принципиально новые проблемы во внешнеэкономической деятельности на уровне региона и отдельных отечественных предприятий, которые связаны с обеспечением экономической безопасности на всех уровнях хозяйствования. Проблемы экономической безопасности становятся крайне актуальными, поскольку приобретают большое значение именно факторы, связанные с глобализацией, с ее влиянием на экономическое развитие не только государства, но и отдельных регионов, предприятий. Вопросы обеспечения экономической безопасности становятся темами научных дискуссий и причиной обеспокоенности многих предпринимателей и бизнесменов.

В статье приведен теоретический анализ сущности процесса глобализации в современных условиях. Рассмотрены и обоснованы базовые элементы, которые формируют неотъемлемую часть системы управления экономической безопасностью на всех уровнях хозяйствования (функции, принципы, методы, инструменты).

Ключевые слова: глобализация, предпринимательская деятельность, экономическая безопасность, угрозы, предприятие, регион, система.

I.R. Buzko, D.M. Tulenina. Economic security system of entrepreneurial activity under globalisation circumstances: region, enterprise. Under conditions of intensification of globalization processes in combination with the transparent character of economy and significant export-oriented trends in Ukrainian industry there have arisen principally new problems in the foreign economic activity on the regional level as well as on the level of

separate domestic enterprises which are connected with economic security provision on all economic management levels. Economic security problems have become urgent as namely the factors connected with globalization have become of immense importance as well as its impact upon economic development of not only the whole states but also that of separate regions and enterprises. The issues of economic security provision have become topics for scientific discussions and the reason of concern of many entrepreneurs and businessmen.

High level of transparency and integrity of Ukrainian economy into worldwide economic management creates additional menace for efficient operation of enterprises which determine economic basis of separate regions. Thus, formation and provision of efficient operation of the system of economic security of entrepreneurial activity upon all the economic management levels is an integral factor of successful development of economy of Ukraine.

The goal of the given research work is determination of basic elements and theoretical grounds for creation and functioning of the system of economic security of economic activity under globalization circumstances.

The given article gives theoretical analysis of the essence of globalization process in contemporary conditions. The basic elements which are considered to be an integral part of the economic security management system on all the levels of economic management are analyzed and grounded here (that is functions, principles, methods, tools).

As the basis of economic security system one may call the combination of certain tools, methods, functions, created on the grounds of principles of economic security provision which objectively exist as economic governing laws.

Economic security management is a new scientific trend which has arisen at the intersection of numerous branches of knowledge, each of which has got its specific methodological background. Such management shall priori be supported by methodological variety but nevertheless it requires harmonization of the combination of concepts, approaches, theories, principles, functions, methods and tools as to fulfillment of economic security management of enterprises temporally and geographically.

Key words: globalization, entrepreneurial activity, economic security, menace, enterprise, region, system.